

Tübingen 1994; 4. Добрянский Ф. Описание рукописей Виленской публичной библиотеки церковно-славянских и русских. – Вильна 1982; 5. Zibrť Ā. StaroĀeský Lucidāř. Text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498. – Praha, 1903; 6. Kapetanović A. Toponimi u hrvatskim „Lucidarima“// Folia onomastica Croatica. – 2005. – 14; 7. Карский Е.Ф. Малорусский Луцидарий по рукописи XVII века. Текст, состав памятника и язык. – Варшава, 1906; 8. MilĀetiĀ I. Über den kroatischen und böhmischen Lucidarius // Archiv für slavische Philologie. – XIX. – Berlin, 1897; 9. Petišková D. Середньовічний тлумачний збірник „Lucidarius“ і його чеська та українська редакції // Książka, biblioteka, informacja między podziałami a wspólnotą. – Kielce, 2011; 10. Порфирьев И.Я. Апокрифические сказания о ветхозаветных лицах и событиях по рукописям соловецкой библиотеки. – СПб, 1877; 11. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів. – Т. 4. – Львів, 1906; 12. Яворский Ю.А. Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI-XVIII веков. – Прага, 1931; 13. <http://www.manuscriptorim.com>.

Пономаренко О.В. (Київ, Україна)

Витоки дипломатичного дискурсу: від античних посланників до середньовічних драгоманів

Стаття розпочинає цикл досліджень, присвячених еволюції дипломатичного дискурсу країн романського мовного ареалу. У ній висвітлено стан дипломатичного дискурсу в ранньому історичному періоді та, частково, у Середньовіччі. Окрему увагу приділено ролі драгоманів для розвитку дипломатичного дискурсу.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, історія, античні часи, Середньовіччя, драгомени.

Данная статья – начало цикла исследований, посвященных эволюции дипломатического дискурса стран романского языкового ареала. В ней освещено состояние дипломатического дискурса в ранний исторический период и, частично, в Средневековье. Отдельное внимание уделено роли драгоманов в развитии дипломатического дискурса.

Ключевые слова: дипломатический дискурс, история, древние времена, Средневековье, драгомены.

With this article the author begins the research of diplomatic discourse evolution in countries where the Romanic languages are spoken. It shows the diplomatic discourse status in the early historical period and partially in the Middle Ages. The role of dragomans in its development is highlighted.

Key words: diplomatic discourse, history, Ancient times, the Middle Ages, dragomans.

Комунікація на міжнародному рівні, яку нині звично називати дипломатичним дискурсом, за весь час свого існування зазнавала постійних змін, еволюціонувавши до специфічного виду мовлення, з чіткими ознаками та характеристиками, викристалізувавши власний стиль і терміносистему [5, 62]. Покладаючись на авторитетну думку італійського вченого [4, 7] про

відсутність спеціального дослідження, присвяченого історії становлення дипломатичного дискурсу (і, відповідно, на очевидно потребу вивчення та опису вітчизняними мовознавцями), наведемо результати власної розвідки.

Традиція і практика відправляти посланців, представників своєї країни, розміщати місії тощо на території інших держав, контактувати з суверенними урядами, створювати союзи, міжнародні організації, налагоджувати чи зміцнювати ділові стосунки, врегульовувати конфлікти тощо, безумовно, сягає глибоко античних часів. Чи не найпершими до таких заходів почали вдаватися греки, які, з огляду на розміри їхньої країни, змушені були шукати шляхи порозуміння та мирного, взаємовигідного співіснування зі своїми сусідами. Ненабагато рідше шляхом переговорів і відсилення представників до інших держав простували й римляни, хоча останні переважно використовували подібні заходи здебільшого для демонстрації власної сили та впливу на сусідів. Відтак, на ранніх етапах становлення такого типу стосунків дипломат був, передовсім, умілим ритором, якого відсиляли до іншої країни лобювати, використовуючи належні політичні аргументи й майстерність вишукано переконувати, інтереси своєї країни в іноземній державі. З найдавніших часів таких посланців наділяли особливими імунітетами, їм надавали спеціальний мандат, конкретні повноваження і, відповідно, відводився певний період часу перебування за кордоном, необхідний для виконання покладених завдань. Власне з цього моменту і починають виникати типові проблеми, пов'язані з функціонуванням як самих дипломатичних місій, так і їхніх представників: свобода перетину чужої території (транзитної країни чи країни призначення), привілеїв, імунітетів, протоколу та церемоніалу тощо. З цією метою у давнину часто вдавалися до укладання угод і складання присяг релігійного характеру. Окреслюється, водночас, й інший аспект діяльності дипломатів: виробляється порядок проведення урочистих подій, як то прибуття, прийом, відправлення важливих осіб або делегацій (у плані поведінки, певних ритуальних дій і словесного оформлення). Стосовно останньої варто зазначити, що з самого початку дипломатія починає говорити мовою, яка лише на перший погляд є, „марною, даремною та порожньою”, а насправді – „метафоричною та символічною” (*un linguaggio apparentemente futile e vuoto, in realtà traslato e simbolico* [6, 1]).

Перші дипломатичні документи (якщо брати за точку відліку останній період існування республіканського Риму) створювалися переважно грецькою чи латинською мовами. Останньою – в письмовій чи хоча б усній формі спілкувалися представники знатних і керівних прошарків більшості тогочасних держав, особливо на Європейському континенті. Звісно, ця мова відрзнялася від *sermo vulgaris o rusticus* (вульгарної, народної латини – повсякденної мови), якою спілкувалися пересічні (і часто – малоосвічені) люди. Основні відмінності фіксувалися на рівні синтаксису, лексики, граматики, котрі вирізнялися чіткістю і вишуканістю, залишаючи

незмінними фонетику та морфологію [2, 957].

Ця тенденція простежується у документах, виданих у період включно до перших століть Християнства Папською канцелярією. Аналогічна ситуація склалася навіть серед слов'янських країн, де окремі зовнішньополітичні матеріали створювалися не лише церковнослов'янською мовою, але й латиною.

Диференціація у мовленні дипломатів почала відзначатися в епоху Середньовіччя з посиленням впливу окремих держав, зміцнення і розвитку ними власних позицій на політичному, економічному, культурному тощо рівні, наслідком чого став пошук і утвердження самоідентифікації на світовій арені. Логічним видається активніше становлення дипломатичних дискурсів романських країн, оскільки в основі їхніх національних мов лежить латина. Адже у лінгвістичному плані визначальною характеристикою переважної кількості кореспонденції, якою обмінювалися представники Османської імперії та Європейські держави, тобто в часи правління імператорів Мехмеда II (Mehmed II) та Бажезіда II (Bajezid II) – аж до кінця XV століття, було її створення грецькою чи латинською мовою.

Отже, на ранніх історичних етапах дипломатичний дискурс творився на вустах тогочасних ораторів, риторів, політиків – найповажніших представників суспільства й державних діячів. У подальшому до творення дипломатичного дискурсу почали долучатися представники суміжних професій, зокрема мовознавці та тогочасні перекладачі – драгоmani.

На початку XVI століття, коли дипломатичні та бюрократичні відносини між Османською імперією та Заходом інтенсифікувалися, постала нагальна проблема нестачі перекладачів на різні європейські мови. Відтак з 1536 року при дворах з'явилася постійна посада перекладача імператорського палацу („*Jumayun tercumanı*” – „*interprete di palazzo imperiale*” – „драгомана”) [1]. Драгоманом (у давнішому варіанті – турчіманом, тюркуманом (турец.), тархуманом (араб.)) – в італійській мові, починаючи з XIII сторіччя називають „перекладача”, „особу, яка говорить або відповідає замість/від імені того, хто не розуміє сказане” [3; 8], а також „функціонера, на якого покладені обов'язки підтримки та забезпечення дипломатичних зносин між Османською імперією та всіма політичними силами Заходу”.

Першими, хто змінив такий стан справ, стали Венеційці. Знатна особа посол Альвізе Реньє (Alvise Renier, Ambasciatore della Serenissima, 1547-1550), запропонував посилати до Константинополя молодих підданих для вивчення турецької мови у контексті комплексної професійної підготовки до роботи в посольствах. І вже 21 лютого 1550 року перші обранці Венеції – Себастьян дель Кортіва (Sebastiano del Cortiva) та Людовіко Маручіні (Ludovico Marucini) вирушили на навчання, ставши першими перекладачами-дипломатами професійною підготовкою.

У 1669 році Франція, скориставшись прикладом Венеції у сфері здійснення зовнішньої політики, почала відряджати що три роки (за рахунок торгової палати Марселя) по 6 десятирічних хлопчиків, аби ті

отримали аналогічну спеціальну освіту в Каплуччіні (Cappuccini) в Константинополі. У 1795 році, коли Каплуччіні були вигнаними в часи Революції, Конвенцією було вирішено закрити „Мовну школу” в Константинополі, відкривши, натомість, аналогічний заклад у Парижі – тогочасному центрі дипломатичного світу, „законодавцеві моди” як у суто політичному плані, так і в тих аспектах, які супроводжують діяльність дипломатів щодня – від одягу та манер до мови та мовлення.

Як у випадку Венецією та Францією, так і у випадку з посольствами та місіями, акредитованими при “Sublime Porta”, роль драгоманів завжди була центральною, адже лише вони могли забезпечити як ведення окремих переговорів, так і міжнародного спілкування на загал, найефективніше реалізувати дипломатичні функції, оскільки вони глибоко зналися на особливостях обох світів, виступаючи у ролі „контактної зони” (“zona di contatto”) чи „мостів між культурами” („i ponti tra le culture”) [7], забезпечуючи обмін інформацією між етнокультурами. Їхні функції не зводилися виключно до письмового чи усного перекладу документів, ведення елітних перемовин. Драгоманів надсилали у якої постійних функціонерів місій для підтримання міжурядових відносин. А для здійснення цієї місії вимагалось бути всебічно розвиненим, освіченим, обізнаним у різних сферах соціального життя. Чимало з них присвячувало вільний час перекладу посібників з теорії політики.

Їхні здібності перекладачів-дипломатів широко використовувалися для охоплення дедалі більшого спектру питань, які виникали при дворах, ними був роблений протокол двору, поступово вони почали займатися цілком самостійно зовнішніми зносинами двору, ні на мить не забуваючи, при цьому, про пріоритети Венеції. По суті, все це відповідає обов’язкам і завданням сучасного дипломата.

Тодішні драгоmani слугували „поромами” між різними лінгвокультурами, були покликані обробляти інформацію, адаптувати почуте чи прочитане до реалій своєї мовної спільноти, виконувати роль медіаторів між представниками двох етносів. Це передбачає досконале знання мовних і культурних кодів обох народів, відповідальність за те, що озвучує під час переговорів, уміння адекватно поводитися з представниками влади. Стає зрозумілим, що ремесло драгоманів завжди відзначалося різновекторністю і багатогранністю, але одним із найголовніших його завдань було зближення сусідніх або віддалених культур, спрощення комунікації між ними.

Наступні століття ознаменувалися ще бурхливішим розвитком міждержавних стосунків, чим пояснюється стрімкий розвиток мовлення дипломатів з одночасним виробленням етноспецифічних особливостей. Саме цьому аспектові й будуть присвячені наступні дослідження дипломатичного дискурсу романського мовного ареалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Barca Vincenzo*. Un po' interpreti, un po' diplomatici, un po' spie // Antichi dragomanni. – Italia, 10.07.2012. – <http://www.dragomanni.it/2012/07/10/un-po-interpreti-un-po-diplomatici-un-po-spie/>; 2. *Bresslau H.* Manuale di diplomazia per la Germania e l'Italia // Traduzione di Voci-Roth A.M. – Associazione italiana dei paleografi e diplomatici. Divisione studi e pubblicazioni. – Italia, Roma: Ministero per i beni culturali e ambientali. Ufficio centrale per i beni archivistici, 1998. – 1423 p.; 3. *Dragomanno* // <http://it.wikipedia.org/wiki/Dragomanno>; 4. *Duranti T.* La diplomazia bassomedievale in Italia // “Reti Medievali”. – 2009. – ISSN 1593-2214. – http://fermi.univr.it/rm/repertorio/rm_duranti.html; 5. *Negri M.* Interpretazione e diplomazia: aspetti comunicativi e linguistici del negoziato internazionale. – Italia: Trieste, 2010. – 125 p.; 6. *Romano S.* Diplomazia // http://www.treccani.it/enciclopedia/diplomazia_%28Enciclopedia_delle_Scienze_Sociali%29/; 7. *Tullio De M.* Origine del linguaggio // Enciclopedia Multimediale delle scienze filosofiche / [<http://www.emsf.rai.it/aforismi/aforismi.asp?d=66>]; 8. *Vocabolario degli Accademici della Crusca*. – Italia: Venezia, appresso Giovanni Alberti, 2001 // <http://vocabolario.sns.it/html/index.html>.

Синевиц А. (Мінськ, Республіка Білорусь)

Греческие композиты и их славянские соответствия в трактате Псевдо-Дионисия Ареопагита «О БОЖЕСТВЕННЫХ ИМЕНАХ»

Стаття присвячена кількісному аналізу композит в структурі грецького оригіналу трактату Псевдо-Діонісія Ареопагіта «Про Божественні імена», а також опису деяких структурно-семантичних особливостей слов'янських відповідників грецьким складним словам.

Ключові слова: *композиція, структурно-семантичні особливості.*

Статья посвящена количественному анализу композит в структуре греческого оригинала трактата Псевдо-Дионисия Ареопагита «О Божественных именах», а также описанию некоторых структурно-семантических особенностей славянских соответствий греческим сложным словам.

Ключевые слова: *композиция, структурно-семантические особенности.*

The article is devoted to quantitative analysis of composites in the structure of Greek original text “Divine Names” by Pseudo-Dionysius Areopagite and also to description of some structural and semantic specialties of Greek composite’s Slavic translations.

Key words: *composite, structural and semantic specialties.*

В настоящей статье представлены результаты количественного анализа способов перевода на церковнославянский язык древнегреческих композит, употреблённых в трактате Псевдо-Дионисия Ареопагита «О Божественных именах» (V – VI вв.). Славянский материал исследуется по списку Ареопагитик XVI в., который находится в Национальной библиотеке Франции и, по мнению первой исследовательницы этой рукописи Н.С. Шакун [9, 143],